

мр Драгана Милуновић
Београд, Народна библиотека Србије

Остваривање матичних функција матичних народних библиотека у Републици Србији у 2006. години

Увод

Предмет ове анализе су резултати рада матичних служби матичних народних библиотека на територији Републике Србије у 2006. години (регистрација библиотека, надзор над стручним радом, стручна помоћ, стручно усавршавање кадрова).

Од интервенције снага НАТО пакта 1999. године, односно Мироних снага Уједињених нација на територији АП Косово и Метохија, библиотеке са овога подручја само делимично остварују своје основне функције, док обављање матичних функција у косовско-метохијским окрузима у потпуности изостаје.

Анализа није обухватила ни остваривање матичних функција у мрежи библиотека виших и високих школа, као и у научноистраживачким установама за које су матичне Универзитетска библиотека *Светозар Марковић* и Библиотека Матице српске.

Анализа је израђена на основу података из Централног регистра Народне библиотеке Србије, годишњих извештаја о раду народних библиотека, кварталних извештаја о вршењу матичних функција матичних народних библиотека, као и извештаја о надзору над стручним радом народних библиотека.

Правни оквир остваривања матичних функција у библиотекарству у Републици Србији

Правни оквир за остваривање матичних функција у библиотекарству у Републици Србији постављен је 1994. године доношењем *Закона о библиотечкој делатности* (Сл. Гласник РС, бр. 34/94, 101/2005.) који чланом 7. дефинише обављање матичних функција као законску обавезу, а чланом 26. их ближе одређује као вођење регистра библиотека, вођење каталога библиотечке грађе, пружање стручне помоћи библиотекама, надзор над стручним радом библиотека, старање о усавршавању кадрова, праћење и проучавање стања, потреба и услова рада у библиотечкој делатности, предлагање мера за унапређивање библиотечке делатности и њихово спровођење.

Матичне функције су *Законом о библиотечкој делатности* (члан 10, став 1, тачка 10.) утврђене као делатност од општег интереса за библиотечко-информациони систем Републике. Њихови носиоци су Народна библиотека Србије (у складу са чланом 27. став 1. *Закона о библиотечкој делатности*), односно матичне народне библиотеке које је одредио министар културе *Решењем о одређивању библиотека које обављају матичне функције у библиотечкој делатности* (Сл. Гласник РС, бр. 46/94) на основу члана 27. став 2. *Закона о библиотечкој делатности*. Овим Решењем одређено је 25 народних библиотека у седиштима округа које обављају матичне функције у библиотечкој делатности, и Библиотека града Београда за подручје Београда. Из њихове надлежно-

сти изузете су библиотеке при универзитетима, факултетима, вишим школама и научноистраживачким институтима, за које матичне функције обављају Универзитетска библиотека *Светозар Марковић* и Библиотека Матице српске.

У складу са *Законом о одређивању надлежности аутономне покрајине* (Сл. гласник РС, бр. 6, 2002) обављање матичних функција на територији АП Војводине од 2002. године поверено је Библиотеци Матице српске.

У време доношења *Закона о библиотечкој делатности* формиране матичне службе имале су Народна библиотека Србије, Библиотека Матице српске и Универзитетска библиотека *Светозар Марковић*, док су остале матичне службе у матичним библиотекама формиране након доношења важећег *Закона о библиотечкој делатности* из 1994. године и на основу његових обавезујућих одредби.

На међународном плану, делатност развоја мреже библиотека регулисана је најзначајнијим ИФЛА-им документима која третирају област јавног библиотекарства и то ИФЛА/УНЕСКО *Смерницама за развој јавних библиотека* и ИФЛА-им *Манифестом за јавне библиотеке*. Оба документа обавезују народне библиотеке да, у циљу обезбеђивања координације и сарадње на националном нивоу дефинишу и унапређују националну библиотечку мрежу која почива на усвојеним стандардима за ову делатност, односно да организују функције развоја.

Правни оквир остваривања матичних функција у мрежи свих библиотека у Републици Србији пројектован је у складу са поменути ИФЛА-им документима, а поверавање матичних функција народним библиотекама у складу је са значајем места и улоге овог типа библиотека у мрежи.

Остваривање матичних функција у 2006. години

Годишњи обим матичних функција у библиотечкој делатности

На састанцима директора матичних библиотека утврђена је препорука (која до доношења одговарајућих стандарда треба да служи као оријентација у обављању ове делатности) да матичне народне библиотеке треба да изврше надзор над стручним радом сваке библиотеке у мрежи најмање једном у две године, односно да најмање једном у две године пруже стручну помоћ.

Матичне службе матичних библиотека у мрежи библиотека Србије изврше годишње у просеку између 400 и 500 надзора над стручним радом библиотека и пруже стручну помоћ библиотекама у 700 до 800 случајева.

Матичне библиотеке ураде од 10 до 20 анализа рада народних и других библиотека годишње.

Матичне библиотеке и Народна библиотека Србије формирају и воде аутоматизовану базу података „Мрежа библиотека Србије“, за коју се годишње прикупе и унесу подаци за око 2.200 библиотека у Србији.

1. Вођење регистра библиотека

Током 2006. године у Централни регистар Народне библиотеке Србије уписано је 15 библиотека и библиотечких јединица (народних,

месних, општег типа у предузећима, школских, високошколских и специјалних).

У Републици Србији регистре библиотека воде матичне библиотеке, а Централни регистар библиотека Србије води Народна библиотека Србије. У Централни регистар је до краја 2006. године уписано укупно 1.804 библиотеке и библиотечке јединице (без Универзитетске библиотеке *Светозар Марковић* и библиотека са територије АП Косово и Метохија), од чега са подручја Војводине 571 и Централне Србије 1.233.

Највећи број нерегистрованих библиотека су школске библиотеке.

Проблем регистрације и осамостаљивања народних библиотека које раде у другим установама културе још увек није у потпуности решен. Број несамосталних народних библиотека на дан 31. 12. 2006. године износио је укупно 15, од чега 4 у Војводини, односно 11 у Централној Србији, што одговара стању на крају претходне године.

Регистрацију народних библиотека матичне библиотеке ће извршити по њиховом осамостаљивању и окончању процеса њихове регистрације код привредног суда.

2. Надзор над стручним радом библиотека

Надзор над стручним радом библиотека, као право и обавеза матичних библиотека, представља изузетно значајан инструмент непосредног утврђивања услова за рад и начина обављања стручног рада у библиотекама у мрежи.

Током 2006. године матичне народне библиотеке обавиле су стручни надзор над радом 365 библиотека и организационих јединица. При утврђивању броја извршених стручних надзора у обзир су узети само они надзори о којима су копије извештаја достављене Народној библиотеци Србије и Библиотеци Матице српске током 2006. године.

Број извршених стручних надзора, као и у ранијим годишњим анализама, изразито је неравномеран и разликује се од библиотеке до библиотеке. Као и у 2005. години, у 2006. није било матичне библиотеке која није остварила ни један надзор над стручним радом библиотека у округу за који је матична. Непосредан увид у рад библиотека, као начин упознавања са њиховим проблемима и недостацима у раду, представља предуслов њиховог даљег развоја и унапређивања рада, те изостајање вршења ове матичне функције директно доводи у питање и могућност реализације осталих.

Број остварених надзора над стручним радом је, међутим, мањи у односу на претходну годину. По редовности вршења надзора над стручним радом библиотека у округу за који су матичне нарочито се истичу библиотеке у Панчеву, Прокупљу, Нишу и Чачку.

Неуједначена терминологија заступљена у извештајима о остваривању матичних функција матичних народних библиотека и даље битно отежава извођење коначног биланса када је у питању надзор над стручним радом библиотека. Термини попут преглед, посета, обилазак, увид, контрола рада, који су недовољно прецизни и не указују довољно јасно на циљ одласка матичног радника у одређену библиотеку, односно на то да ли се ради о стручној помоћи на лицу места, о ванредном надзору или о увиду у услове рада и даље нису стандардизовани у извештајим а матичних служби.

Поред тога, нарочито је важно нагласити нужност разликовања надзора над стручним радом библиотека од увида у услове за рад у библиотекама. Наиме, праћење и проучавање стања, потреба и услова рада у библиотечкој делатности, као матична функција, тиче се стицања увида у стање простора, опреме, кадрова и фондова библиотечке грађе, као основног средства за рад. За обезбеђивање поменутих услова надлежан је оснивач, дакле, орган локалне самоуправе. Матична библиотека, приликом надзора над стручним радом библиотека, има и право увида у услове, као и право препоруке оснивачу да услове унапреди, уколико се приликом стручног надзора установи да евентуални неповољни услови негативно утичу и на обављање стручних послова у библиотекама. Увид у услове за рад и надзор над стручним радом, дакле, обухватају преплићуће, али ипак квалитативно различите елементе у различитим надлежностима и са различитим правима вршења утицаја, те је стога нужно разликовати их у свакој појединачној ситуацији.

Као узорни по овом питању истичу се извештаји матичне службе из Чачка.

3. Пружање стручне помоћи

Матичне службе су током 2006. године пружиле стручну помоћ 703 пута у библиотекама и организационим јединицама у мрежи. У 2006. години није било матичне библиотеке која ниједном није пружила стручну помоћ, али изразито хетерогени извештаји о вршењу матичних функција у којима се под пружањем стручне помоћи подразумевају и у коначни збир укључују различити видови пружања стручне помоћи и даље у великој мери отежавају извођење коначног биланса. Један број библиотека разликује стручну помоћ пружену у самој матичној библиотеци, на терену или телефонским путем. Неке библиотеке у стручну помоћ убрајају и консултације у вези са стручним испитима, док друге ову ставку изражавају посебно. Велики број матичних народних библиотека остваривање ове матичне функције уопште не квантификује. Како би се превазишла оваква врста проблема, неопходне су чешће консултације матичних радника у Народној библиотеци Србије.

Матичне службе пружале су различите врсте стручне помоћи које су се тичале организације процеса ревизије, аутоматизације библиотечког пословања, утврђивања набавне политике библиотеке, вођења каталога библиотечке грађе, формирања завичајних фондова, покретања рада огранака народних библиотека, формирања фондова стручне библиотекарске литературе.

Као посебан облик пружања стручне помоћи издваја се и давање стручних мишљења у вези са појединачним сегментима рада у области библиотечко-информационе делатности, а која имају изузетно значајну улогу аргументације при иступању библиотека према оснивачу или другим органима у циљу остваривања њихових разноврсних интереса, најчешће у вези са унапређивањем услова за рад.

Овакав облик пружања системске стручне помоћи, као један од најкомплекснијих, али и најзначајнијих, у својим извештајима не исказује готово ниједна матична библиотека, што отвара питање да ли матичне библиотеке уопште на овакав начин излазе у сусрет потребама библиотека на подручју својих округа.

Изузетак представља врањска Библиотека која систематски, детаљно и редовно у својим документима извештава о стручним мишљењима издатим у Пчињском округу.

4. Старање о усавршавању кадрова за обављање библиотечке делатности

Током 2006. године, матичне народне библиотеке организовале су 74 различита стручна усавршавања радника и то у виду стручних семинара, саветовања, радних састанака као вида континуираног образовања библиотечких радника.

Као и у случајевима остваривања других матичних функција, као проблем се јавља чињеница да се поједине библиотеке ангажују на реализацији програма усавршавања кадрова, док у другима ова пракса у потпуности изостаје.

Током 2006. године на плану едукације и усавршавања кадрова истакле су се библиотеке у Панчеву, Београду, Шапцу, Крагујевцу, Бору и Ужицу.

Народна библиотека Ужице организовала је и друго по реду саветовање на Златибору.

Основ за припрему кандидата за полагање стручних испита је *Оријентациони програм обуке приправника*, упутство које је израдила Народна библиотека Србије као помоћ матичним службама у остваривању матичне функција под тачком 5. члана 26. *Закона о библиотечкој делатности (Сл. Гласник РС бр 34/94)* и упутила матичним народним библиотекама.

5. Праћење и проучавање стања, потреба и услова рада у библиотечкој делатности и предлагање мера за унапређивање библиотечке делатности и њихово спровођење

Праћење и проучавање стања и потреба у библиотечкој делатности је матична функција равноправна и подједнако значајна као и остале, али којој се систематски не придаје пажња сразмерна њеном значају, односно вршењу осталих матичних функција.

У 2006. години, као и у претходној 2005., матичне народне библиотеке запоставиле су израду анализа стања у библиотекама у окрузима у којима врше матичне функције. Једина анализа у овој години израђена је у Ваљеву и третира стање школских библиотека у Колубарском округу у претходној школској години.

Као предлог мера за унапређење овог сегмента остваривања матичних функција, матична служба Народне библиотеке Србије убудуће ће приликом надзора над стручним радом у матичним народним библиотекама у својим записницима налагати матичним службама да овом питању посвете одговарајућу пажњу. Који аспект библиотечко-информационе делатности ће бити предмет анализе (тип библиотеке или појединачни параметри као што су простор, опрема, набавка, стање фондова) процениће сама месно надлежна матична библиотека, као најкомпетентнија и најупућенија у конкретне проблеме дате средине.

У вези са практичним унапређивањем стања на терену, Библиотека у Смедереву изразито се истиче својим радом на

ревитализацији огранака и месних библиотека. На територији општине Смедерево у 2006. години обновљен је рад 8 месних библиотека.

Матичне народне библиотеке, као и сваке године, биле су ангажоване и на прикупљању података за програмски пакет *Мрежа библиотека Србије*.

У вези са остваривањем овог задатка, као и ранијих година, било је заступљено неколико проблема:

- Проблем одржавања рачунарске опреме која је матичним библиотекама обезбеђена од Министарства културе за остваривање матичних функција.

- Проблем неблаговременог и некомплетног попуњавања анкетних питања. У пракси се свакодневно показују озбиљни проблеми у вези са неподударношћу података који се појављују у бази и података присутних у извештајима матичних служби о раду библиотека.

- Проблем одржавања програмског пакета у Народној библиотеци Србије.

Остали послови матичних служби у мрежи

Радници матичних служби матичних народних библиотека током 2006. године биле су ангажоване и на пословима учешћа у раду подружница, секција и комисија *Библиотекарског друштва Србије*, као и учешћа у обављању културно-просветне и издавачке делатности.

Послови развоја и други послови у матичној библиотеци

Радници матичних служби и у матичним кућама били су ангажовани и на изради и учешће у изради годишњих извештаја о раду и планова рада, учешће у процесу аутоматизацији пословања матичне библиотеке, учешће у реализацији издавачке и културно-просветне делатности, учешће у реализацији и организацији процеса ревизије.

Закључци и предлог мера за унапређење рада матичних служби

Упркос чињеници да матичне службе у Републици Србији обављају матичне послове у условима међу којима нема нарочитих одступања и финансирају се идентичним средствима из истог извора, резултати рада матичних служби, као и претходних година, изразито су неуједначени. Стога је неопходно нагласити значај рада матичних служби и, у библиотекама које заостају у остваривању матичних функција, обезбедити њихову реализацију.

За унапређење кадровских услова везаних за остваривање матичних функција потребно је систематски спроводити норме које је поставила Народна библиотека Србије својим документима, као и мере констатоване ранијим анализама остваривања матичних функција у Републици Србији, односно

1. Повећати број радника на матичним пословима у библиотекама које у том погледу највише заостају,
2. Кадрове у матичним службама ангажовати искључиво или претежно на матичним пословима,
3. На матичним пословима ангажовати најстручније библиотечке раднике,

4. Улагати у усавршавање кадрова на матичним пословима и утицати на спречавање њиховог одлива, односно обезбедити сталност кадрова.

5. Раднике матичних служби неопходно је најмање једном годишње, а по потреби и чешће упућивати на консултације у Одељење за развој библиотечког система Народне библиотеке Србије и Библиотеке Матице српске.

6. Промена система власничких односа проистекла из актуелног процеса транзиције, довела је до бројних случајева гашења специјалних библиотека. У том смислу је важно нагласити неопходност задржавања празних сигли угашених библиотека, односно из регистра библиотека потребно је исписати одређену библиотеку, али се њена сигла не може додељивати наредној уписаној библиотеци истог типа.

7. Такође је неопходно да радници на матичним пословима пре достављања документације потребне за упис у Централни регистар библиотека, обавезно попуњавају подручје формулара одређено за упис сигле.

8. Народној библиотеци Србије неопходно је благовремено достављати све измене података потребних за Централни регистар, дакле, имена новопостављених директора, измене у вези са бројевима телефона и е – маил адресама, променама назива школа и, свакако, сваку, па и најмању измену у статутима библиотека, нарочито општинских народних библиотека.